

ТЪРГОВСКО ПРАВО

ТРИМЕСЕЧНО СПИСАНИЕ
ГОДИНА ТРИДЕСЕТА И ТРЕТА

Брой 1/2024 г.

Издава

“ТЪРГОВСКО ПРАВО” ООД
ЕИК 121291485

Формат 70/100/16
ISSN 0861-6892

Адрес на редакцията
София 1000
ул. “Цар Шишман” № 3^б
тел. 02 980 46 45, 0882 37 58 55
t_pravo@abv.bg
<http://targovskopravo.com>

Информация съгласно
чл. 7а, ал. 1 ЗЗДПДПОРДМУ
Ценимир Братоев и Траян Конов

Приеманите ръкописи трябва да
отговарят на следните изисквания:

- да бъдат предадени на хартиен
и електронен носител;
- да са подписани от авторите.

Редакцията не връща ръкописи.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

ГЛАВЕН РЕДАКТОР
доц. д-р Траян Конов

ЧЛЕНОВЕ
доц. д-р Ценимир Братоев
проф. д.ю.н. Ангел Калайджиев
Георги Спасов
д-р Христина Танчева
Милена Иванова

СЪДЪРЖАНИЕ

АНАЛИЗИ

Процесуалната легитимация на кредитора по иск за нищожност
на сключена от длъжника сделка
проф. д-р Анелия Мингова, доц. д-р Камелия Цолова 5

ДИСКУСИИ

Може ли юридическото лице да бъде страна по договор за
издръжка и гледане
Рая Матева 19

ТЪРГОВСКИ ДРУЖЕСТВА

Обхват на проверката по чл. 251а ТЗ
Емануил Дамянов Колев 31

Размисли върху някои процесуални въпроси относно иска
по чл. 74 ТЗ
Магдалена Стоева 39

МЛАДИ АВТОРИ

Едно алтернативно тълкуване на чл. 70, ал. 1 от Закона за
собствеността
Александър Добрев 67

КАТАЛОГ на на публикуваните материали
в списание "Търговско право" (1992-2023 г.) 85

ОБХВАТ НА ПРОВЕРКАТА ПО ЧЛ. 251а ТЗ

Емануил Дамянов Колев

Съгласно чл. 251а ТЗ¹, акционери, притежаващи поне 10 на сто от капитала на дружеството, могат да поискат от общото събрание назначаване на контролор, който да провери годишния финансов отчет. Съгласно чл. 251а, ал. 2, ако общото събрание не вземе решение за назначаване на контролор, акционерите по ал. 1 могат да искат назначаването му от длъжностното лице по регистрацията. Чл. 251а предвижда също така, че контролорът съставя доклад за констатациите си, който се представя пред общото събрание, както и че разноските по проверката са за сметка на дружеството.

Един от най-съществените въпроси, свързани с тълкуването на посочените текстове, е този за обхвата на проверката. За да се изясни този въпрос, настоящата статия първо разглежда характера на описаното членствено право в контекста на информационните права в дружествата по ТЗ. На следващо място,

ще бъде разгледан въпросът какво законът разбира под „проверка на годишния финансов отчет“. На последно място, ще бъде разгледан въпросът за пределите на тази проверка.

1. Правото по чл. 251а ТЗ като еманация на общото членствено информационно право

Всички дружества по ТЗ предвиждат информационни членствени права на участниците в тях. Акционерното дружество не е изключение. Особеностите на неговата корпоративна структура обаче налагат различен начин на уреждане на информационните права на акционерите.

Интересът, който се защитава при упражняване на информационните права, е един и същ при всички дружества. Лицата, които са инвестирали в тях – съдружниците, съответно акционерите – имат интерес да проследят съдбата на своите

¹ Съгласно чл. 253, ал. 2 ТЗ, разпоредбите за акционерното дружество се прилагат и за командитното дружество с акции, доколкото ТЗ не съдържа специални правила. С оглед на това, че упражняването на правото по чл. 251а ТЗ не разкрива особености по отношение на КДА, настоящото изложение няма да се спира самостоятелно на него.

вноски, на направената от тях инвестиция. Те трябва да могат да се информират за това дали дружественото имущество се управлява разумно, дали са налице увреждащи дружеството сделки, дали печалбата, съответно техният дивидент е изчислен правилно и въобще какво е текущото състояние на дружеството.

С оглед на общия защитим интерес, логично е и обхватът на информационните права на неучастващите² пряко в управлението съдружници също да не варира според избраната дружествена форма. Това, което варира, не е информационното право като обхват, а начинът на неговото упражняване.³ Намирам за изцяло запазило актуалността си виждането, че проверката по искане на акционерите е всъщност еманация и специална разновидност на общото субективно членствено право на осведомяване за операциите на дружеството.⁴ С оглед на това, правото по чл. 251а ТЗ не представлява ограничение в обема на подлежащата на проверка информация и книжа, а представлява единствено специфичният ред, по който тази проверка може да бъде осъществена по искане на акционерите.

Една от особеностите на информационните права на акционерите е, че за разлика от съдружниците в останалите търговски дружества, акционерите нямат право да преглеждат книжата на дружеството и да проверяват непосред-

ствено за неговите търговски операции. Те могат да направят това само опосредено – чрез контролър, определен по реда на чл. 251а ТЗ.

От това следва и основната разлика между информационните права на акционерите и съдружниците в останалите дружества по ТЗ. Търговският закон урежда информационните права на съдружниците в събирателното дружество, командитното дружество и дружеството с ограничена отговорност като преки. Съгласно чл. 86 ТЗ, съдружникът, който не участва пряко в управлението на събирателното дружество, има право „да се осведомява лично за работите на дружеството, да преглежда търговските книги, дружествените и другите книжа и да иска обяснения от управителите“. Съгласно чл. 108 от ТЗ, ограничено отговорният съдружник в командитното дружество може да „преглежда търговските книги на дружеството и да иска препис от годишния финансов отчет“. При дружеството с ограничена отговорност, чл. 123 ТЗ предвижда, че съдружникът има право „да бъде осведомяван за хода на дружествените дела“, както и „да преглежда книжата на дружеството“. Така предвидените права се упражняват пряко от съдружника (или негов пълномощник) по силата на членственото му правоотношение.

Единственото при акционерното дружество (съответно при КДА), не същест-

² Доколкото участващите в управлението съдружници осъществяват достъп до книжата на дружеството пряко и са задължени да ги водят, законът не предвижда за тях специален ред за преглеждане на книжата на дружеството. Именно заради това, при събирателното дружество, информационното право за осведомяване на съдружника е предвидено за съдружник, който „не участва пряко в управлението“ (чл. 86 ТЗ).

³ Василев, Л. Малцинственото право на проверка върху операциите на акционерни дружества и дружества с ограничена отговорност. – Юридически архив, година XI, София, 1940, с. 529.

⁴ Ibid.

вува пряко информационно право на акционера, което да му дава възможност непосредствено да преглежда книгата на дружеството. Предвиденото в чл. 224 ТЗ индивидуално информационно право на сведение на акционера се отнася само до общите събрания на дружеството. Вън от общите събрания, акционерите не разполагат с индивидуални информационни права, които да им дават право да преглеждат книгата на дружеството и пряко да се информират за неговата текуща дейност. Механизмът, по който те правят това, се съдържа в чл. 251а ТЗ.

Могат да бъдат дадени различни обяснения за това защо акционерите нямат право пряко да се осведомяват за операциите на дружеството, а могат да правят това само опосредено – чрез контролор. От една страна, при акционерното дружество придобиването на членствени права е значително улеснено в сравнение с останалите дружествени форми. От друга страна, единствено при акционерните дружества не съществува механизъм за изключване на акционер в случай на действия против интересите на дружеството, независимо колко тежко е извършеното нарушение. При останалите дружества, ако съдружник злоупотребява със своите информационни права или разкрива предоставените му в това му качество търговски тайни на дружеството, той потенциално може да бъде изключен от него на това основание.

Изрично, чл. 95, ал. 2 ТЗ предвижда, че съдружник в събирателно дружество

може да бъде изключен за действия против интересите на дружеството. Несъмнено, злоупотребата с информационни права, например набавянето на информация за дейността на дружеството, за да осъществява конкурентна дейност или да разкрие търговските тайни на дружеството пред трети лица, може да попадне в тази хипотеза. Поради това е налице възможност съдружникът да бъде изключен на това основание.

Действията против интересите на дружеството са предвидени като основание за изключване на съдружник от дружеството с ограничена отговорност съгласно чл. 126, ал. 3, т. 3 ТЗ. С оглед на това, за съдружникът в ООД също е налице забрана да действа против интересите на дружеството, то разкриването на търговските тайни на дружеството или използването им за да се навреди на дружеството представлява основание за изключването на съдружника.

По-сложен е въпросът за неблагоприятните последици от злоупотреба или недобросъвестно упражняване на информационните права на командитиста в командитното дружество. В доктрината⁵ и съдебната практика⁶ е застъпено становището, че чл. 95 ТЗ може да се приложи и по отношение на командитиста по силата на препращането в 99, ал. 2 ТЗ. Следва да се отбележи, че в доктрината е застъпено становището, че изключване е допустимо само за неизпълнение на задължението за вноска.⁷ В съдебната практика е възприето по-широко тълкуване на чл. 99,

⁵ *Калайджиев, А.* Търговци. ISBN: 9786192261870, Сиби, 2021, с. 359; *Герджиков, О.* Коментар на търговския закон. Книга първа. Чл. 1-112. София, изд. Алиена Дочев, 1991, с. 328.

⁶ Решение № 244 от 15.3.2013 г. по т. д. № 309/2013 г. на I състав на Окръжен съд – Варна; Решение № 544 от 12.6.2013 г. по т. д. № 899/2013 г. на I състав на Окръжен съд – Варна; Решение № 614 от 25.6.2013 г. по т. д. № 940/2013 г. на I състав на Окръжен съд – Варна.

⁷ *Герджиков, О.* Цит. съч., с. 359; *Калайджиев, А.* Цит. съч., с. 359

ал. 2 вр. чл. 95 ТЗ, като е прието, че: „[п] правилата и редът по чл. 95 ТЗ се прилагат по силата на чл. 99 ал. 2 ТЗ за виновно извършени нарушения както от страна на неограничено отговорните съдружници в КД, така и при нарушения, извършени от ограничено отговорни съдружници в такова дружество⁸. Видно от цитираните мотиви, основанията за изключване не са ограничени само до неизпълнение на задължението за вноска. Законът не изключва възможността командитист да бъде изключен на предвидените в чл. 95, ал. 1 ТЗ основания, поради което тези основания, макар и в силно ограничен обем, могат да приложени към командитиста. С оглед на това, при злоупотреба с информационните права или противоправно разкриване на търговските тайни на дружеството, командитистът също може да бъде изключен по съдебен ред, стига нарушението да е достатъчно съществено. Във всички случаи, при анализа на предпоставките за изключване, съдът следва в пълна степен да съобрази ограничената роля на командитиста в корпоративната структура на командитните дружества.

От изложеното може да се направи извод, че при всички останали дружества по търговския закон е налице механизъм за санкция на съдружник (в качеството му такъв) за злоупотреба с информационните му права или разкриване търговските тайни на дружеството. При акционерното дружество (съответно при КДА) такъв механизъм липсва. Поради това, законът изцяло лишава акционерите от възмож-

ност непосредствено да се осведомяват за делата на дружеството. Вместо това, проверката на операциите на дружеството се осъществява от контролър, който носи пряка, лична отговорност за разкриване на търговска тайна или злоупотреба с поверената му за тази цел информация.

За да бъде ефективна тази проверка, тя трябва да включва всички обстоятелства, които съдружниците в останалите дружества могат да узнаят в това си качество. Проверката на контролора се явява сурогат на прекия достъп на съдружниците до книгата на дружеството, тъй като акционерите нямат подобно право. Именно чрез тази проверка на акционерите трябва да може да се предостави тази информация и да се даде възможност да се направят тези оценки на дейността на дейността на дружеството, каквито може да направи съдружникът в останалите дружества като упражнява своите преки информационни права.

2. Предмет на проверката на годишния финансов отчет

Чл. 251а ТЗ посочва, че задачата на контролора е да „провери годишния финансов отчет“. С аргумент за по-силното основание, проверката може да бъде и на част от него. Следва да се изясни обаче какъв точно е предметът на проверката.

В доктрината по действащия Търговски закон доминира становището, че предмет на проверката е само годишният финансов отчет като такъв.⁹ От формулировката „да провери годишния финансов

⁸ Решение № 614 от 25.6.2013 г. по т. д. № 940/2013 г. на I състав на Окръжен съд – Варна.

⁹ **Калайджиев, А.** Акционерно дружество, второ преработено и допълнено издание. ISBN: 978-619-226-217-4, Сиби, 2022, с. 135; **Даскалов, В.** Правна закрила на миноритарните съдружници и акционери в капиталови дружества. ISBN 978-954-9704-29-7, София, Авалон Пблишинг, 2012, с. 189.

отчет“ се обосновава становището, че задачата на контрольора е да провери *„вярното и точно отразяване на информацията за дружеството в ГФО“*¹⁰. Стриктното тълкуване на понятието „годишен финансов отчет“ е основание някои автори да приемат, че материалноправна предпоставка за възникване на правото по чл. 251а ТЗ е осигуряването на достъп на акционерите до ГФО, както и до доклада на регистрирания одитор за дружествата, които подлежат на независим финансов одит по силата на закона или решение на общото събрание.¹¹

Всъщност с понятието *„годишен финансов отчет“*, законът не визира сам по себе си документът *„годишен финансов отчет“*, представен на акционерите за одобрение на общо събрание. Законът визира периодът, за който се отнася проверката, но не ограничава нейния обхват само до отделните пера на ГФО. Доводите са това са следните:

На първо място, исторически доктрината е разбирала проверката на годишния финансов отчет като проверка на периода на изминала счетоводна година, а не като проверка на самия отчет като такъв.¹² По отношение на акционерното дружество, отменения ТЗ в чл. 182 е използвал термина проверка на *„операциите на дружеството“*. За проверка на *„равносметка на дружеството“* се

говори в чл. 54 ЗДОО. Независимо от това, обхватът на проверката на *„равносметката на дружеството“* и на *„операциите на дружеството“* е идентичен.¹³ Това е така, защото всяка дружествена операция намира отражение в дружествената равносметка, като за да се установи нейната истинност, на проверка подлежат не само отделните баланси, но и *„онези сделки, оценки, активи и пасиви, които са обработени цифрено и отразени чрез счетоводни обобщения в отделните пера на равносметката, както и самите правни и счетоводни начини, по които извършено нейното съставяне“*.¹⁴ Подобно тълкуване следва да бъде подкрепено и по действащия Търговски закон. С оглед на това, по чл. 251а ТЗ на проверка подлежат всички операции на дружеството, които пряко или косвено намират отражение или е следвало да намерят отражение в годишния финансов отчет, като за целта на проверка подлежат всички книжа на дружеството.

На второ място, Търговският закон и в други случаи използва счетоводни понятия, за да отрази (счетоводен) период, а не конкретният счетоводен документ, съставен от дружеството. Такъв е случаят с понятието *„счетоводен баланс“*, използвано в чл. 125, ал. 3 ТЗ, съгласно който имуществените последици от прекратяването на членството се уреждат

¹⁰ Вангелова, З. Колективни (малцинствени) права. Правно средство за защита на миноритарните акционери в акционерните дружества по Търговския закон. ISBN 978-619-226-186-3, Сиби, 2021, с. 219.

¹¹ Вангелова, З. Цит. съч., с. 228; Противоположното становище е застъпено в Калайджиев, А. Акционерно дружество, второ преработено и допълнено издание. ISBN: 978-619-226-217-4, Сиби, 2022, с. 135.

¹² Василев, Л. Малцинственото право на проверка върху операциите на акционерни дружества и дружества с ограничена отговорност. – Юридически архив, година XI, София, 1940, с. 535.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

„въз основа на счетоводен баланс към края на месеца, през който е настъпило прекратяването“. При изясняването на понятието „счетоводен баланс“, съдебната практика приема, че неизготвянето на счетоводен баланс от страна на дружеството не е пречка за възникване на вземането за равностойност на дела, като в този случай същият се определя на базата на експертиза.¹⁵ Изготвеният от дружеството счетоводен баланс не е обвързващ сам по себе си по отношение на размера на вземането за равностойността на дела¹⁶, като при нередовност на записванията размерът на вземането се определя „въз основа на нов коректно съставен баланс, като за целта се използва експертизата на вещи лица“.¹⁷ С оглед на изложеното, като използва термини като „годишен финансов отчет“ или „счетоводен баланс“, ТЗ визира евентуално коректно съставени такива, като нито несъставянето, нито некоректното отразяване на обстоятелствата в тях, може да бъде основание за ограничаване на правата на съдружниците, съответно акционерите. Поради това, несъставянето на ГФО не е пречка да се извърши проверка по чл. 251а, по същия начин, по който несъставянето на баланс или некоректното съставяне на такъв не е пречка за възникването на вземането за равностойност на дела по чл. 125, ал. 3 ТЗ. И в двата случая, законът визира период, а не конкретен, съставен от дружеството счетоводен документ.

На последно място, не е налице основание за стеснително тълкуване на обхвата на проверката по чл. 251а ТЗ. Интересът, който се защитава чрез

упражняването на информационните права, не варира според вида на дружеството. Всяко ограничение на обхвата на проверката в сравнение с останалите дружествени форми би довело до ограничаване на информационните права на акционерите изобщо. Макар законът да не си служи с прецизна терминология, по същество няма разлика в информационните права на съдружниците, които не участват пряко в управлението на дружеството. Предвид гаранциите, които назначаването на контролор дава, няма причина акционерите чрез него да не получат същия достъп до информация, който имат съдружниците в останалите дружества. Противното би означавало за акционерите да не е налице ефективен правен механизъм за проверка на операциите на дружеството, какъвто е налице за всички останали дружествени форми.

С оглед на изложеното, проверката по чл. 251а ТЗ обхваща всички книжа на дружеството (първични и вторични счетоводни документи, договори, протоколи и др.) и материални активи. Проверката обхваща само приключили години.

3. Предел на проверката

Предметът на проверката се определя от акционерите, отправящи искането по чл. 251а. Общото събрание определя контролора, като то може да разшири обхвата на проверката, но не и да го стесни. Последниците от пълното или частично отхвърляне на искането на акционерите, съответно от неизбирането на контролор с поисканите задачи, са предвидени в чл. 251а, ал. 2, а именно възникване на правото на акционерите,

¹⁵ Решение № 73 от 17.10.2017 г. по т. д. № 1465/2015 г. на ВКС, II т. о.

¹⁶ Решение № 160 от 03.12.2020 г. по т. д. № 2634/2019 г. на ВКС, II т. о.

¹⁷ Решение № 206 от 06.08.2018 г. по т. д. № 1108/2017 г. на ВКС, II т. о.

направили искането, да поискат назначаването на контролор от Агенцията по вписванията. В случай, че искането на акционерите е удовлетворено само частично, те могат да поискат назначаване на контролор от АВ само за тези задачи, за които такъв не е избран.

В доктрината е изложено становище, че от контролорът не може да се изисква да дава „оценка на фактите“, а само да „провери верността на самите факти“ или да „посочи самите факти“.¹⁸ „Оценката на фактите“ се извършвала от общото събрание тогава, когато взема решение за освобождаване от отговорност на членовете на съветите на дружеството.¹⁹ Становището не може да бъде споделено поради следните съображения:

На първо място, липсва точен критерий, по който да се разграничи „оценката“ на фактите от „проверката“ на фактите. Контролорът изготвя доклад съгласно формулираните задачи. Няма пречка задачата му да включва дали договорите на дружеството са сключени при пазарни условия, както и дали отговарят на изискванията на устава и решенията на общото събрание. Акционерите нямат механизъм, чрез който лично да проверят операциите на дружеството за тези обстоятелства. С оглед на това, няма пречка контролорът да бъде на товарен да направи всякаква проверка, която акционерите не могат да направят сами, включително поради липсата на друг механизъм за достъп до книгата

на дружеството.

Становището за недопустимост проверката да съдържа „оценка“ на факти води началото си от съдебната практика по ТЗ (отм). В Решение на ВКС II Р. О. от 19.XII.1939 г. е аргументирано, че: „акционерът може да поиска да узнае, каква е заплата на управителния съвет, колко са чиновниците и пр., но не и да се произнасят вещи лица, дали тези заплати са прекомерни, дали чиновниците са много и богато платени и пр.“²⁰ Мотивите на ВКС в тази част не са възприети безкритично в доктрината.²¹ Критиките към тях са били насочени към това, че не може стриктно да се разграничи представянето на фактите от тяхната оценка, тъй като докладът на проверителите по ТЗ (отм) представлява мнение на специалисти, което може да бъде и да не бъде взето предвид от общото събрание.²² Наред с това, извършването на самата проверка не представлява изземване на компетентност от общото събрание, независимо от констатациите, които съдържа.²³

Значението на описаната съдебна практика по ТЗ (отм) не следва да се абсолютизира и по още една причина – цитираното решение на ВКС се отнася до случай, в който операциите, чиято проверка се иска, не само са надлежно и напълно разкрити пред общото събрание, но и то вече се е произнесло относно отговорността на членовете на съветите.²⁴ В тази тясна хипотеза, действително

¹⁸ Вангелова, З. Цит. съч., с. 232.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Юридически архив, година единадесета, № 4, София, 1940, с. 390.

²¹ Константинов, Ю. Преглед на съдебната практика. – Юридически архив, година единадесета, № 4, София, 1940, с. 393-394.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Юридически архив, година единадесета, № 4, София, 1940, с. 390.

няма правен интерес от извършване на проверка, която повторно да анализира факти, за които общото събрание вече е информирано и за значението на които вече се е произнесло.

Подобни примери за липса на правен интерес от искането са мислими в различни хипотези. Например, съгласно чл. 247, ал. 1, т. 5 от ТЗ, годишният доклад за дейността съдържа договорите по чл. 240б от ТЗ. Чл. 240б се отнася до сключени от членове на съветите или свързани с тях лица договори с дружеството, които съществено се отклоняват от пазарните условия или излизат извън обичайната му дейност. Подобен вид договори представляват висок риск за интересите на дружеството и тяхното разкриване пред общото събрание е задължително. В случай, че тези договори са разкрити пред общото събрание в доклада за дейността и то е освободило от отговорност членовете на съветите за тях, излишно е да се извършва проверка, чийто единствен предмет е дали договорите се отклоняват от пазарните условия. Но ако тези

предпоставки не са налице – операцията да е разкрита в цялост пред дружеството, включително по отношение на същественото отклонение от пазарните условия и това, че е сключена със свързани лица, няма пречка проверката да се извърши и за тези обстоятелства.

В заключение, доколкото информационното право по чл. 251а ТЗ представлява единственият механизъм, по който акционерите могат да получат (косвен) достъп до книгата на дружеството, то не следва от обхвата на проверката да се изключват въпроси като например сключване на сделките при непазарни условия, съставяне на списък на сделките, извършени в нарушение на устава и решенията на общото събрание, съставяне на списък на сделките със свързани лица и др. Подобни въпроси не представляват „преценка“ на фактите, нито имат правното действие, което имат решенията на общото събрание. Те са само констатации, които да послужат евентуално на акционерите.